

Ефекти на плоския данък върху наетите лица. Теоретични парадигми и реалности в балтийските страни и страните от региона на Югоизточна Европа

ас. Атанас Владиков¹

*ПУ „П. Хилендарски”, катедра „История
и теория на икономическите
и политическите системи”
<http://pu-fisn-sotirova-vladikov.eu>
e-mail: avladikov@gmail.com*

I. Въведение

Данъчното облагане и прилагането на специфични данъчни политики имат различна типология в различните страни поради широк набор от причини, като например фискалните намерения на управляващата партия, икономическата ситуация в страната, естеството на генерираните от населението приходи и т.н. В последните години може да се говори за формирането на „вълна” от страни, които въведоха система на данъчно облагане, чиито основни характеристики са прилагането на единна данъчна ставка (плосък данък) при облагането на доходите на физическите лица, от една страна,

и прилагането на единна данъчна ставка при облагането на печалбите на фирмите, от друга страна. В някои страни тези данъчни ставки (за индивидите и за фирмите) са дори еквивалентни и е създадена особена фискална ситуация, при която с единна данъчна ставка се облагат всички икономически агенти.

Въпреки че много страни, като т.нар. балтийски републики например, или като страните от Балканите или някои постсъветски страни, възприеха точно този начин на облагане на икономическите агенти, между тях съществува една обща характеристика – всички тези страни се считат за „развиващи се” и повечето от тях се намират в период на трансформация от командно-административни в пазарно ориентирани икономики.

За разлика от т.нар. „развити” страни като САЩ, Обединеното Кралство, Франция, Германия и други страни от ЕС, които никога не са използвали схеми от подобен тип при облагането на доходите на индивидите и печалбите на фирмите, се оказва, че „разви-

¹ Авторът е един от съставителите на брошура за плоския данък, озаглавена: „Synopsis of the Flat Tax Rates in the Region of South East Europe” (2008), финансирана от Фондация „Фридрих Еберт”, като част от регионален проект на същата фондация под името: „Labor Relations and Social Dialogue in South East Europe”.

Ващите се“ страни – напротив, изгарят от желание да пробват една нетествана концепция в своите национални икономики.

В действителност съществуват множество теоретични разсъждения за ползите от въвеждането на такъв тип система на данъчно облагане, които ползи се дискутират от експерти на Световната банка и МВФ. На практика обаче не съществуват достатъчно доказателства, че такива пазарни тестове и фискални механизми могат да потвърдят теоретичните постулати за ползите от плоския данък. Следователно бъдещето на икономическите агенти в страните, които прилагат системата на плосък данък (СПД), е неясно, тъй като отговорът дали са повече предимствата, или недостатъците е отложен за по-далечен бъдещ момент.

Проблемът е и от фискално естество, тъй като той обхваща данъчното облагане, но и от икономическо естество, защото се засяга и поведението на икономическите агенти в макроикономически план. В индивидуален план за дадено наето лице проблемът се превръща дори във въпрос за комбиниране на свободното време с време за труд, тъй като в икономика, в която се прилага СПД, е вече установено, че собствениците на капитал стават все по-богати през всяка следваща фискална година за сметка на разрушаването на социалния диалог и социалната солидарност между различните обществени слоеве.

Справедливото разпределение на данъчната тежест в тези държави, които прилагат СПД, е под въпрос, тъй като доктрината за възникването на наемни отношения на добра воля е силно изопачена поради това, че работодателите и собствениците на капитала злоупотребяват със силата за договаряне на

условията и възнагражденията за труд, която имат. Поради това може да се твърди, че в икономика, в която се прилага СПД, на национално ниво се извършва легитимирана експроприация на справедливите възнаграждения за труд на наетите лица.

II. Теоретични възгледи за справедливо данъчно облагане

В контекста на трудовите отношения², в които се приема за нормално [Clarkson, Miller, Jentz, Cross, 2004], че трудово-правните отношения, които възникват между работодател и работник, се базират на доктрината „наемни отношения на добра воля“ и при прилагането на справедливи данъчни налози би трябвало системата за данъчно облагане да бъде конструирана по такъв начин, че доходите на всички икономически агенти да бъдат обложени с определен процент в името на благородната идея да се поддържа социалната осигуреност и солидарност в едно общество.

По принцип една данъчна система разпределя формираните доходи от икономическите агенти измежду няколко основни групи: тази на собствениците на капитала (капиталистите), тази на собствениците на труда (наетите лица) и на групите лица, които се намират в социално неравностойно положение – пенсионери, инвалиди, други. Ето защо най-важната роля от гледна точка на разпределението на формирания национален доход в икономиката би трябвало да бъде участието на държавата като най-мощния пазарен агент, който целесъобразно и справедливо да разпределя и преразпределя чрез данъчната система, от една страна, тежестта на данъчното облагане, а от друга – социалните плащания.

² Авторът възприема идеята, че трудово-правните отношения, които възникват между работодател и работник, се базират на доктрината „наемни отношения на добра воля“ (The Employment-at-Will Doctrine).

Централната идея при данъчното облагане е, че размерът на разпределяемите приходи ще зависи от това, дали държавата ще прилага прогресивни, регресивни или „твърди“ (плоски) данъчни ставки за печалбите, които фирмите формират, или за доходите, които лицата изработват. При съвременните и развити икономики се прилага едно правило, което постановява, че колкото е по-високо равнището на дохода, толкова по-високи ще бъдат данъчните плащания, което е илюстрирано на фигура 1.

Основният икономически мотив на наетите лица е да преследват в своя трудов път по-високи равнища на възнаграждение, като предоставят своите знания и умения на трудовия пазар. При съблюдаване на тази закономерност нека да се направи допускането, че в определен начален момент t_0 възнаграждението за труд на едно наето лице би било W_0 , като този доход се облага в същия времеви момент с определена данъчна ставка T_0 . В следващ момент t_1 , когато наетото лице би потърсило по-високо възнаграждение за труд (при друг работодател или при същия работодател в следващия момент), то това може да приеме стойност W_1 , а дължимият данък ще бъде съответно T_1 . В тази ситуация могат да се получат няколко процеса.

На първо място, концепцията за „Осреднената данъчна ставка“ (Average Tax Rate – ATR), известна още и като „Ефективна данъчна ставка“ (Effective Tax Rate – ETR) [Rabushka, Hall, 2006] би приела следния вид:

$$ATR_0 = \frac{T_0}{W_0} \quad [1]$$

В уравнение [1] ATR е представен в даден първоначален момент, но връзката между възнагражденията за труд и данъците за всяко едно равнище на възнаграждение за труд се изчислява по аналогичен начин. В изпълнение на осреднената мярка може да се установи и друга зависимост. Ако работната заплата (W) нараства, тогава ATR ще има следното поведение:

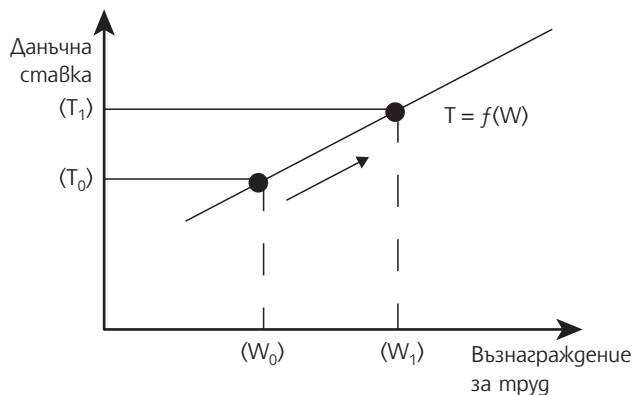
$$ATR_0 < ATR_1 < ATR_2 < \dots < ATR_n \quad [2]$$

Следователно може да се направи твърдението, че такава данъчна система е прогресивна.

Ако работната заплата (W) нараства, но се открива следната зависимост:

$$ATR_0 > ATR_1 > ATR_2 > \dots > ATR_n \quad [3]$$

тогава данъчната система ще бъде регресивна.

Фигура 1. Схема „Данъчна ставка (T) – възнаграждение за труд (W)“

И накрая, ако съотношението между платените данъци, от една страна, и равнището на дохода, от друга, остава постоянно, тогава приложеният данък ще бъде пропорционален.

В допълнение към величината ATR може да се добави и съществуването на още една величина: „Маргинална (пределна) данъчна ставка“ (Marginal Tax Rate – MTR), която, както всяка маргинална величина, измерва съотношението между две изменения.

В дадения случай изследваната зависимост е между изменението в платените данъци по отношение на изменението в равнището на дохода:

$$MTR = \frac{\Delta T}{\Delta W} \quad [4]$$

Величината MTR се нарича още и първа производна и илюстрира идеята, че данъчните ставки не могат да бъдат постоянно увеличавани. Това е така, защото тук съществува специфична връзка между данъчните приходи и MTR, която се демонстрира по следния начин.

Ако данъчната ставка T е по-ниска от MTR, тоест налице е зависимостта: $T < MTR$, тогава държавата би формирала по-големи данъчни постъпления. И обратно, ако данъчната ставка T е по-висока от MTR, данъчните приходи ще намаляват [Fullerton, 1982].

За да се направи изследване върху т.нар. „прогресивност“ на една данъчна система, трябва да се приложи тестът за еластичност. В този случай еластичността (ε) илюстрира изследвана пределната данъчна ставка по отношение на осреднената данъчна ставка, или казано по-просто:

$$\varepsilon = \frac{MTR}{ATR} \quad [5]$$

Ето защо, ако съществуват две данъчни системи (система А и система Б), и кореспон-

диращите еластичности за двете системи демонстрират следната връзка:

$$\varepsilon^A > \varepsilon^B, \quad [6]$$

тогава ясно може да се твърди, че система А е „по-прогресивна“ от система Б, тъй като има по-висока стойност на еластичността.

Друг начин за измерване на „прогресивността“ на една данъчна система е да се използва индикатор p, чрез който се илюстрира връзката $ATR - W$ [Formby, Smith, Sykes, 1986]:

$$p = \frac{T_1 - T_0}{W_1 - W_0} \quad [7]$$

По този начин, ако има две данъчни системи, които да бъдат сравнявани (система А и система Б), тогава мерките за „прогресивността“ могат да имат следната зависимост:

$$p^A > p^B. \quad [8]$$

В този случай може да се направи твърдението, че данъчната система А е „по-прогресивна“ от данъчната система Б, тъй като има по-висока стойност на индикатора p. Един пример би помогнал за илюстриране на „справедливостта“ при данъчното облагане на доходите на лицата на наемния труг.

В случай че дадена страна прилага система на данъчно облагане с шест равнища на дохода (представени в пример А), като най-ниското равнище на годишните доходи от €12 000 не се облага, а следващите се облагат, както е показано в пример А, то може да се състави следната таблица (за простота на примера е прието годишният диференциал в доходите да е еднакъв).

В този случай на данъчно облагане с ръста в доходите на индивидите (W) може лесно да се

забележи, че MTR (пределната данъчна ставка) също ще нараства, а „прогресивността“ (ϵ) на данъчната система ще намалява.

Ако се направят изчисления по аналогичен начин със същите входящи данни (в примера се работи с дискретни величини за простота на илюстрацията), но данъчното облагане се коригира по такъв начин, че MTR за всички равнища да бъде едно и също (примерно да е равно на 30 % за всички равнища на формиран доход), тогава може да се конструира следващия пример – пример Б.

В пример Б на данъчно облагане се вижда, че при постоянна (MTR) „прогресивността“ (ϵ) на данъчната система ще намалява отново.

И накрая, в третия пример – пример В, когато се прилага т.нар. система на плосък данък, при която всеки един икономически агент се облага с една и съща данъчна ставка без значение равнището на неговия доход, тогава, ако ATR и MTR са равни на 10 % (както е в пример В), ще се установи, че в системата на данъчно облагане няма „прогресивност“, тоест при всички случаи на дохода (ϵ) остава равна на единица.

В пример В се илюстрира как системата на плосък данък (СПД) действа. На първо място, с данък се облагат и необлагаемите доходи, което е изземване на реален доход от нискодоходните групи в една икономика. На второ място, дори и годишният диференциал в доходите на наетите лица да не е симетричен (както е в действителност), при задържане на ATR и MTR на едно и също равнище (в случая на 10 %), се получава фаворизиране на натрупването на благосъстояние от страна на високодоходните групи (богатите) за сметка на нискодоходните групи (бедните). Тази илюстрация се потвърждава и от гумите на един виден икономист [McConnell, 1987], че: „изместването на данъчното облагане от прогресивно към пропорционално определено означава, че нискодоходните домакинства ще заплащат повече данъци, а високодоходните домакинства ще заплащат по-малко“.

Изследването с точни суми в трите примера е единствено с цел опростено илюстриране на числата, защото данъчните системи по света са далеч по-сложни и най-често оперират с интервали на доходите в определени равнища. Поставянето на интервали на равнищата на доходите, които се облагат с оп-

Таблица 1. Пример А

	1	2	(2)/(1)	4	5	(5) / (4)	6
	Годишен облагаем доход	Размер на данъка	Осреднена данъчна ставка	Промяна в дохода	Промяна в данъците	Маргинална данъчна ставка	MTR/ATR
	(W)	(T)	ATR %	(ΔW)	(ΔT)	MTR %	ϵ
Равнище на доход-1	€12 000	€0	-	-	-	-	-
Равнище на доход-2	€24 000	€2400	10,0 %	€12 000	€2400	20,0 %	2,00
Равнище на доход-3	€36 000	€5400	15,0 %	€12 000	€3000	25,0 %	1,67
Равнище на доход-4	€48 000	€9600	20,0 %	€12 000	€4200	35,0 %	1,75
Равнище на доход-5	€60 000	€15000	25,0 %	€12 000	€5400	45,0 %	1,80
Равнище на доход-6	над €60 000	-	-	-	-	50,0 %	-

Таблица 2. Пример Б

	1	2	(2)/(1)	4	5	(5) / (4)	6
	Годишен облагаем доход	Размер на данъка	Осреднена данъчна ставка	Промяна в дохода	Промяна в данъците	Маргинална данъчна ставка	MTR/ATR
	(W)	(T)	ATR %	(ΔW)	(ΔT)	MTR %	ε
Равнище на доход-1	€12 000	€0	-	-	-	-	-
Равнище на доход-2	€24 000	€3600	15,0 %	€12 000	€3600	30,0 %	2,00
Равнище на доход-3	€36 000	€7200	20,0 %	€12 000	€3600	30,0 %	1,50
Равнище на доход-4	€48 000	€10 800	22,5 %	€12 000	€3600	30,0 %	1,33
Равнище на доход-5	€60 000	€14 400	24,0 %	€12 000	€3600	30,0 %	1,25
Равнище на доход-6	над €60 000	-	-	-	-	30,0 %	-

ределени данъчни ставки, е в основата на възприемането на концепцията за определени минимални и максимални прагове на облагане на равнищата на доходите на различни лица.

В пример А и пример Б се илюстрира идеята, че въпреки че ATR нараства и в двата случая, в пример В тя остава постоянна за всички доходни групи. Когато се изследва групата величина MTR, се установява, че и при нейното нарастване (в пример А), и при нейното загържане на едно и също равнище (пример Б), то отново ще се забелязва „прогресивност“

в системата на данъчно облагане. В пример Б може да се направи и по-свободната интерпретация, че данъчната система не е толкова „прогресивна“, колкото е в пример А, и може да се приеме, че пример Б е „по-мекият“ (от гледна точка на богатите) вариант на данъчно облагане при наличието на прогресивен елемент в системата.

В повечето развити страни, като например САЩ, Обединеното Кралство и други, има стремеж към изравняване на MTR за всяко равнище на дохода, въпреки че това невинаги

Таблица 3. Пример В

	1	2	(2)/(1)	4	5	(5) / (4)	6
	Годишен облагаем доход	Размер на данъка	Осреднена данъчна ставка	Промяна в дохода	Промяна в данъците	Маргинална данъчна ставка	MTR/ATR
	(W)	(T)	ATR %	(ΔW)	(ΔT)	MTR %	ε
Равнище на доход-1	€12 000	€1200	10,0 %	€12 000	€1200	10,0 %	1,00
Равнище на доход-2	€24 000	€2400	10,0 %	€12 000	€1200	10,0 %	1,00
Равнище на доход-3	€36 000	€3600	10,0 %	€12 000	€1200	10,0 %	1,00
Равнище на доход-4	€48 000	€4800	10,0 %	€12 000	€1200	10,0 %	1,00
Равнище на доход-5	€60 000	€6000	10,0 %	€12 000	€1200	10,0 %	1,00
Равнище на доход-6	над €60,000	-	-	-	-	10,0 %	-

се постига. Например преди около петнадесет години най-високото равнище на MTR при облагане на доходите на физическите лица съгласно федералната система за облагане с данъци в САЩ е било 39,6 % [Rosen, 1996].

При пример В се наблюдава феноменът на изравняване на MTR за всички равнища на доходите, както е в пример Б, но тук вече и всички равнища на ATR са изравнени. Ето защо се смята, че отличителната черта на такъв тип данъчни системи е липсата на „прогресивност“, или казано по-груб начин, наличието на облагане в една плоскост. На фигура 2 е илюстрирана „прогресивността“ при трите данъчни системи.

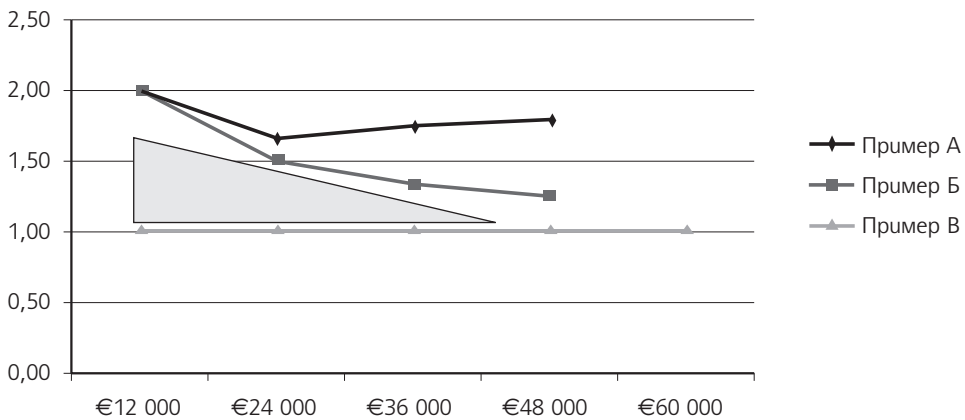
При нарастваща ATR и нарастваща MTR (както е в пример А) се установява, че данъчната система има благотворен ефект върху доходите на населението от т.нар. „средна класа“ и данъчното облагане започва постепенно да нараства с нарастване доходите на индивидите. Системата също не толерира (чрез относително по-високо изземване на реален доход) наличието на нискодоходни групи в страната.

Ето как въпросът за скалирането на данъчната система започва да се превръща

в централен проблем при определянето на „прогресивността“ на данъчното облагане. В действителност такъв тип системи се опитват „да избутват“ работещите от групата на нискодоходното население към групата на населението със средни доходи.

При нарастваща ATR и постоянна MTR (както е в пример Б) се установява, че такъв тип данъчни системи са относително по-толерантни към високодоходните групи и по-строги (чрез относително по-високо изземване на реален доход) към нискодоходните групи.

При еднакви ATR и MTR (както е в пример В) може да се твърди, че данъчните постъпления в една страна ще имат първоначален краткосрочен ефект върху бюджета, но в краткосрочен и относително дългосрочен период, поради обедняването на нискодоходните групи, бюджетните постъпления ще стават все по-малко и по-малко. Ако това се съчетае и с неефективен разпределителен механизъм на акумулираните в бюджета средства, най-вероятният резултат ще бъде формиране на дефицит в бюджета (тъй като постъпленията от нискодоходните групи ще намаляват, а постъпленията от високодоходните групи няма да бъдат

Фигура 2. „Прогресивност“ на данъчните системи в трите примера

достатъчни за формиране на адекватна бюджетна политика).

От една страна, въпреки че изглежда достатъчно да се извърши само една подходяща симулация на данъчните равнища, според някои изследователи най-добрият начин да се конструира данъчен модел с определени ставки е не да се търси оптималното решение по отношение на данъчните постъпления, а да се търси „съобразяване с реалностите в страната“ [Vichanan, 1993]. И от правителствен интерес ще бъде по-скоро промотирането на прозрачност при въвеждане на данъчните алгоритми, така че обществеността да може да възприеме онова оптимално решение за данъчната система „не от гледна точка на фиска, а от гледна точка на по-големите обществени ползи“ [Hettich, Winner, 1985].

От друга страна, ако една данъчна система е силно диференцирана, това може да създаде объркване у повечето икономически агенти. Например още преди около три десетилетия е установено, че въпреки стремежа на държавата постоянно да се опитва да диференцира данъчните ставки и да прецизира данъчната система, ще се стигне до това, че „ще се формира изключително диференцирана данъчна система, която ще се струва на повечето хора като несправедлива, неработеща и която няма никакъв логически смисъл“ [Sunley, 1977]. Ето защо едно-единствено най-добро решение за изграждане на справедлива данъчна система на практика не съществува.

III. Данъчни реалности и ефекти

В страни като Естония, Литва и Латвия например, които решиха да възприемат СПД в средата на 90-те години, това решение беше мотивирано с аргумента, че по този начин ще се увеличат данъчните постъпления. Тези страни въведоха плосък данък както върху доходите на физическите лица, така и върху печалбите на фирмите.

В таблица 4 [Vladikov, Petkov, 2008, с. 7] са илюстрирани т.нар. „плоски“ данъчни ставки в някои постсъветски държави.

Дори и един безгъл поглед е достатъчен, за да се припомни, че страните, които са използвали до неотдавна механизмите на централното планиране по съветски модел (а този модел беше характерен с една особена черта – всеобщата и всеобхватна директна правителствена намеса и контрол във всички сфери на живота, включително и при определяне на фиска и икономическия растеж), отново прилагат едно решение за всички възможни ситуации. Апропо, в разпадналия се съветски модел на икономическо развитие имаше само една фаза – тази на икономическия растеж, благодарение на съответните комитети по централно планиране в съответните страни. Ето защо за тези икономики, които на жаргон се наричат още и „икономики на потисничеството“, каквато е и икономиката на България, е характерно да имат висока степен на икономическа централизация и планиране

Таблица 4. „Плоски“ данъчни ставки – 2008 г.

Държава	Единна данъчна ставка за доходите на физическите лица	Единна данъчна ставка за печалбите на икономическите агенти
Естония	23 %	23 %
Литва	24 %	15 %
Латвия	25 %	15 %
Русия	13 %	30 %
Грузия	12 %	20 %
Украйна	15 %	25 %

на приходите по фиска – особено в областта на данъчните постъпления в резултат от фирмите и дружествата, действащи в публичния сектор и управлявани от партийно назначавани административни кадри.

За разлика от настоящите условия на икономическата среда, в която би трябвало да преобладават наемни отношения на добра воля, все още в много от постсъветските страни, включително и в България, наетите лица не знаят как се формира техният доход и защо следва да бъде обект, веднъж, на социалноосигурителната система, и втори път – на данъчната система.

Липсата на разбиране за поколенческа и социална солидарност, умножено с високото равнище на бедност, създават предпоставки за деформиране на пазарното поведение на физическите лица и устойчива проява на некоректно отношение към това, как трябва да се гледа на данъчното облагане. В действителност на данъчното облагане в постсъветските общества, както и в развиващите се икономики, се гледа по-скоро като на икономически проблем, отколкото на механизъм за повишаване стандарта на живот в съответните страни.

Таблица 5 илюстрира равнищата на „плоските“ данъчни ставки в региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ) през 2008 г. [Vladikov, Petkov, 2008, с. 35].

На практика в повечето страни, които са въвели СПД, не съществуват точни разчети за това, какви би трябвало да бъдат коректните данъчни ставки и как трябва да изглежда цялостната калибрация на данъчната система. А индикатори като ATR и MTR въобще не се анонсират в публичното пространство, въпреки че финансовата и данъчната администрация би трябвало да прилагат пазарно ориентирани, а не административно наложени данъчни ставки и системи за данъчно облагане.

От политическите промени през 1989 г. досега икономическите условия в постсъветските и развиващите се страни на практика се влошават непрекъснато; стандартът на живот постоянно достига все по-ниски и по-ниски равнища и населението в тези страни обеднява масово. Това може би е още един от аргументите тези страни да се опитат да променят радикално своите системи на данъчно облагане – да заменят прогресивните данъчни скали с единни данъчни ставки.

Таблица 5. Данъчни ставки в някои страни от региона на ЮИЕ – 2008 г.

Държава	Единна данъчна ставка за доходите на физическите лица	Единна данъчна ставка за печалбите на икономическите агенти
1. Албания	10 %	10 %
2. Босна и Херцеговина	0 %; 10 %; 15 %	10 %
3. България	10 %	10 %
4. Косово *	7 %	10 %
5. Македония	10 %	10 %
6. Румъния	16 %	16 %
7. Словения	16 %; 27 %; 41 %	22 %
8. Сърбия	14 %	14 %
9. Хърватска	15 %, 25 %, 35 %, 45 %	10 %
10. Черна гора**	15 % (9 %)	(9 %)

*По предложение на Търговската палата на САЩ
 **Ще бъдат въведени през 2010 г.

И в действителност страни като Естония и Латвия например, които бяха сред първите страни, въвели СПД, се радваха на икономически растеж от почти 11 % на годишна база в период от осем и респективно шест последователни години. Сега обаче – през 2009 г. и 2010 г. това са едни от най-сериозно засегнатите страни от световната икономическа криза.

Към настоящия момент много страни от региона на Югоизточна Европа също прилагат системата на плоския данък, като основната линия на логическа аргументация е, че колкото повече капитал остава в ръцете на онези, които го създават, толкова по-висока ще е скоростта на икономическо развитие на фактически капиталобразуващите икономически агенти за дадената страна на регионално, национално, дори наднационално равнище; това обаче на практика не е така.

Един от примерите образци за краткосрочния ефект на системата на плосък данък е Сърбия. След въвеждането на плосък данък през 2003 г., чийто ефект започва да се забелязва през 2004 г., страната действително редуцира своя дефицит, а през следващите 2005 г. и 2006 г. Сърбия формира изключително високи равнища на постъпления в бюджета. През 2007 г. данъчните постъпления обаче не са достатъчни и бюджетният излишък на страната се стопява на почти една-трета от своя пик през 2006 г., а през 2008 г. страната е много по-зле в сравнение с годината на въвеждането на СПД. И това формиране на бюджетен дефицит, става почти около година преди Сърбия да навлезе в период на икономическа криза вследствие на световната икономическа криза.

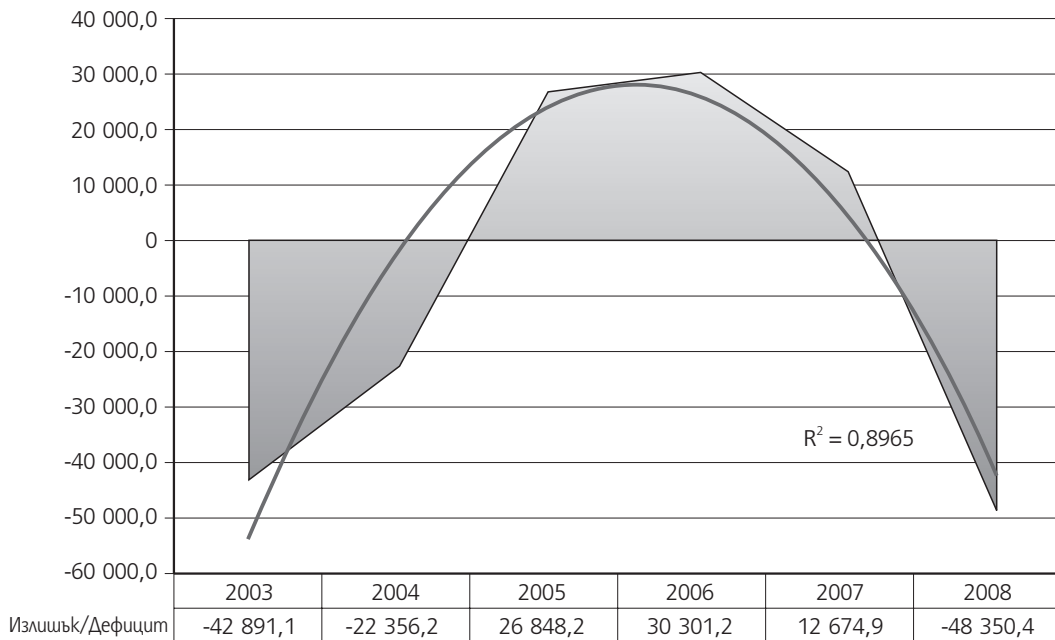
„Сръбският сценарий“ се е осъществил в действителност в почти всички страни, въвели СПД, а вече се случва и в България, която въведе СПД през 2007 г. с първи фискален ефект през 2008 г.

Въпреки че драстичната промяна във фискалните политики на страните, въвели СПД, цели да „изсветли“ доходите на икономическите агенти, това на практика не се случва, защото тези страни имат множество проблеми, като техните икономически индикатори за стандарта на живот, за покупателната способност, за разпределението на доходите сред населението, за дела на сивата икономика, за ниската норма на спестяване, за ниската норма на инвестиране и други подобни са силно влошени. Освен това много голяма част от икономическите агенти предпочитат да „изграят“ стратегия на неплащане на данъци, като не подписват договори със своите работници на реалното равнище на възнаграждение, не внасят реалния размер на социалноосигурителните вноски и др.

Например в България за период от почти 8 последователни години броят на лицата, наети на трудово правоотношение (наетите лица, или на т.нар. политически жаргон „работническа класа“) остава почти постоянна величина дори нараства до около 88 % – 89 % от всички заети лица в икономиката, като средната работна заплата (СРЗ) на наетите лица по данни на НСИ за 2009 г. е била 590 лева средномесечно (€301).

Размерът на минималната работна заплата (МРЗ) в икономиката за 2010 г. е запазен (на икономически жаргон „замразен“) на равнището от 2009 г. и е 240 лв. (€123), като по данни на синдикалните организации в България има около 400 000 наети лица на този размер на възнаграждение. Другият тревожен индикатор за страната – „линията на бедността“, е фиксирана за 2010 г. да бъде в размер на 211 лв. (€108), като около 21 % – 23 % от населението на страната се счита, че живее на или под тази линия на бедност.

Бюджетен излишък/дефицит на Сърбия
(В милиони долари, в края на годината)

Фигура 3. Крива на бюджетния излишък/дефицит на Сърбия (2003-2008)

Чрез СПД фактически към настоящия момент се облагат и доходите на лицата, които получават МРЗ, а това не беше така при прогресивната данъчна скала. Казано по-опростено, ако в тричленно семейство жената не работи и гледа своето бебе например, а съпругът получава 590 лева месечна заплата, тоест средната за страната, членовете на това семейство ще живеят под линията на бедността, защото трите лица поотделно имат доход под 211 лева. А фискалната политика на България към настоящия момент е този средномесечен доход от 590 лева на работещото лице също да се облага.

Другият още по-тревожен момент е, че това средностатистическо българско семейство от 3 лица не попада и в групата на социално нуждаещите се, защото по предложение на българското Министерство на труда и социална политика (МТСП) Министерският съвет е фиксирал сумата от 65 лева на едно

лице да бъде считана за минимално гарантиран месечен доход през 2010 г.

Следователно този тип лица с ниски доходи са обречени да страдат и понесат всички икономически шокове, заплащайки дължимите данъци за това – при СПД всички лица плащат данъци. Вместо данъчната система да бъде диференцирана по доходи, както е в развитите страни, СПД фактически изземва доходите на бедните лица, като ги притиска да живеят на и под прага на бедността.

Ето защо системата за плосък данък е социална „бомба със закъснител“, чието избухване ще създаде непредвидими последици в социален, икономически и политически план.

Ако се гледа през призмата на едно наето лице, цената на неговия труд ще бъде наречена „брутно възнаграждение“ (W_G). Тази

сума след отчитане на социално дължимите вноски (D) ще формира т.нар. „облагаем доход“, който следва да бъде обложен с определен данък (T), което в резултат ще даде т.нар. „нетен доход“ (W_N). Тази зависимост може да бъде записана в следния вид:

$$W_N = W_G (1-D)(1-T). \quad [9]$$

И въпреки че данъчното бреме изглежда твърде ниско за лицата на наемния труд например в България (10 % данък върху доходите на физическите лица), то има една силна редукция от W_G на W_N поради факта, че D достига в много случаи равнища около 20 % от месечния доход. Ето защо, ако се допусне, че дадено наето лице на СРЗ от 590 лв. (€301) на месец се обложи с данък от 10 % и плати дължимите социално-осигурителни вноски (които бяха актуализирани от 01.01.2010 г.), нетната заплата (W_N) на това лице ще бъде в размер на 425 лв. (€217), а уравнението ще приеме следния вид:

$$W_N = 590(1-0,20)(1-0,1) = 425. \quad [10]$$

Поради факта, че съществуват няколко на брой фактора, които по законов път намаляват реалния доход на лицата, наети по трудово правоотношение, в икономиката започват да се наблюдават процеси на разширяване на „сенчестите“ сектори, на нерегламентирани плащания, на заплащането на работните заплати в брой и т.н. практики.

Предвид изчисленията на синдикатите (КНСБ), че издръжката на живот на едно лице в страната за първото тримесечие на 2010 г. е около 490 лева, се оказва, че в едно тричленно семейство, в което има само едно наето лице на СРЗ, не само че членовете на това семейство ще живеят под линията на бедността, но дори и този доход, който се получава, не е достатъчен за удовлетворяването на физическите и физиологическите нужди само на едно-единствено лице от членовете на това семейство.

Провежданата политика за прилагане на СПД е неадекватна за България и това не само че вече дава отражения в стандарта на живот на наетите лица (88 % – 89 % от всички заети лица в икономиката), но и ще предизвика и ескалира силно социално напрежение.

Оказва се, че САЩ – страната, в която се е родила идеята за прилагане на СПД, не прилага СПД. Тази система на плосък данък не се прилага и в други развити страни от ЕС, тъй като ще постави под въпрос самото съществуване на съответните фискални и социални системи на страни като Германия, Франция, Белгия например.

Ето как в самия ЕС-27 има „стари членки“, които не прилагат СПД, и „нови членки“, които активно прилагат СПД. Този данъчен дуализъм в една единна европейска общност ще създаде сериозни предпоставки за икономическо и финансово неравновесие не само в отделните страни, но и в икономиката на Европейския съюз.

Данъчният дуализъм се очаква да се превърне и в пречка за системата за трансфер на богатство, тъй като се наблюдава наличие на голяма асиметрия между равнищата на brutния доход (W_G) на индивидите от ЕС-27.

Например наетите лица от Латвия, България и Румъния получават от 7 до 16 пъти по-малки brutни доходи на годишна база в сравнение с наетите лица от ЕС-15 (таблица 6).

Равнищата на възнаграждения за труд на наетите лица от страни като Румъния и България например са изключително ниски, което се отразява в деформиране на отношенията на пазарите на труда. А картината е още по-зротескна, що се отнася за нискодоходните групи, ако се вземе предвид индикаторът „Ефективна маргинална данъчна ставка“ на доходите от труд (таблица 7).

Както се вижда от таблица 6 при нискодоходните групи на наетите лица от по-слабо развитите страни ефективната MTR е идентична с тази на наетите лица от нискодоходните групи на развитите страни – членки на ЕС, въпреки че системите за данъчно облагане се различават съществено.

Несправедливото данъчно облагане индуцира появата на определени „вълни“ на социалното разслояване и поляризация, което се случва в отделните по-бедни страни на ЕС-27 и другите страни от региона на Югоизточна Европа. Ето защо един от основните проблеми на ЕС става устойчивото формиране на т.нар. „класа на работещите бедни“ с един много „тънък“ слой от работодатели, които де факто са собствениците на капиталите за производствени нужди. В случая с България националната статистика показва, че едва около 4 % до 5 % от заетите лица са работодатели.

В повечето пазарно ориентирани общества (либерални и социални), включително по-старите страни – членки на ЕС, САЩ и Япония не прилагат СПД, защото основният аргумент за тях е, че СПД е неработещ механизъм по отношение на фиска и наказателна мярка към по-бедните слоеве в едно общество. Този механизъм обаче е факт в много по-бедни и слабо развити страни на територията на европейския континент и поставя под въпрос не само данъчно-осигурителните системи на тези страни, но и икономическия растеж на ЕС-27, който предстои да се разширява още.

IV. Изводи

Въпреки че съществуват много на брой очевидни теоретични недостатъци при приложението на системата от плосък данък, тя се е разпростряла в много страни. В

Таблица 6. Годишни брутни възнаграждения за труд на наетите лица на пълно работно време (2006)³

Държава	В евро (€)
ЕС-27	31,302
ЕС-25	33,738
ЕС-15	36,123
Латвия	5,210
Румъния	3,713
България	2,195

Таблица 7. Ефективна маргинална данъчна ставка на доходите от труд 2006-2007⁴

Държава	2006 (В %)	2007 (В %)
ЕС-27	76,00	74,63
ЕС-25	76,02	74,64
ЕС-15	76,04	74,64
Латвия	88,00	87,00
Румъния	70,50	70,90
България	74,90	75,80
Литва	79,00	80,00

³ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables, Tax rate on low wage earners by marginal effective tax rates on employment incomes - %, Single Person without Children.

⁴ Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables, Average Gross Annual Earnings in Industry and Services, Of Full-Time Employees in Enterprises with 10 or more Employees.

съответствие с наличните данни към 2008 г. около 30 % от страните, които са направили фискални иновации, се намират в региона на Югоизточна Европа.

Добавяйки всички страни, които вече са въвели тази система в средата на 90-те години на миналия век, може да се твърди със сигурност вече, че регионите на Централна и Югоизточна Европа са превърнати в компактни тестови полигони, на които се правят експерименти за плюсовете и минусите, които са въградени в новите глобални фискални модели. Поради факта, че фискалните системи на всяка една страна са различни и действат различни режими за събиране на данни по отношение на данъчните постъпления, изключително голямо предизвикателство е да се правят прогнозни изчисления за реалните пазарни ефекти на този тип система на данъчно облагане.

На последно място по изброяване, но не по значение, си струва да се акцентира върху факта, че системата от плосък данък е механизъм, чрез който не се постига справедливо разпределение на данъчното бреме между икономическите агенти в страната, а точно обратното – постига се разширяване на диспропорциите между социалните страти в съответните страни.

В действителност съществуването на ЕС като единна общност с две социално-икономически зони (една, в която се прилага прогресивното данъчно облагане, и друга, в която се прилага плоският данък) е предизвикателство в прав текст пред всички страни от ЕС-27.

Литература

1. Buchanan, J. M., The Political Efficiency of General Taxation, *National Tax Journal* 46, 1993, с. 401-10.

2. Clarkson K., R. Miller, G. Jentz, F. Cross (), *West's Business Law – 9th Ed.*, THOMSON, 2004, с. 647-649.

3. Formby, J. P., J. W. Smith, D. Sykes, *Intersecting Tax Concentration Curves and the Measurement of Tax Progressivity: A Comment*, *National Tax Journal* 39, No. 1, 1986, с. 115-18.

4. Fullerton, D., *On the Possibility of and Inverse Relationship Between Tax Rates and Government Revenues*, *Journal of Public Economy*, 19(1), 1982, с. 3-22.

5. Hettich, W., S. Winer, *Blueprints and Pathways: The Shifting Foundations of Tax Reform*, *National Tax Journal* 38, No. 4, 1985, pp. 423-46.

6. McConnell, C. R., *Economics: Principles, Problems, and Policies – 10th Ed.*, McGraw-Hill, 1987, с. 138.

7. Rabushka, A., R. Hall, *The Flat Tax*, free online edition, <http://www.hoover.org/publications/books/3602666.html>, Section: "What's Fair About Taxes", 2006, с. 10.

8. Rosen, H. S., *Public Finance – 5th Ed.*, Irwin/McGraw-Hill, 1996, с. 321.

9. Sunley, E. M., *Summary of the Conference Discussion In Comprehensive Income Taxation*, ed. Joseph A. Pechman, Washington, DC: Brookings Institution, 1977, с. 272.

10. Vladikov, A., Kr. Petkov, *Synopsis of the Flat Tax Rates in the Region of South East Europe*, Friedrich Ebert Foundation, 2008, с. 7.

11. Vladikov, A., Kr. Petkov, *Synopsis of the Flat Tax Rates in the Region of South East Europe*, Friedrich Ebert Foundation, 2008, с. 35. **ИИ**